

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

2024 №1
(3)

Samarqand-2024

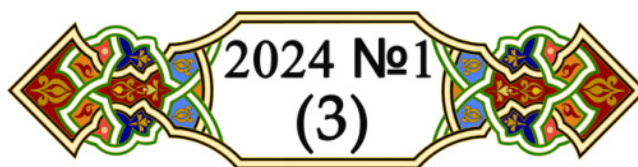
ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

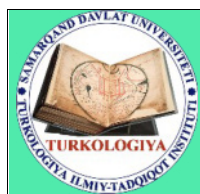
Xalqaro ilmiy jurnal SamDU Kengashining majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan (2023-yil 25-aprel, 11-sonli qarori)

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2024

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f-m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent (O‘zbekiston); Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);	Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ma’rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon); Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya); Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Shahnoza XUSHMURODOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Mas’ul muharrir: PhD Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston); Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston).

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Рохила РУЗМАНОВА
к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор,
ректор Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор,
проректор по научной работе и инновациям
Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор,
проректор по международному
сотрудничеству Самаркандского
государственного университета имени
Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Ибодуллал МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент
(Узбекистан);

Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор
(США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор
(Азербайджан).

Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);

Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент
(Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОВОДА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир
БАЙНАЗАРОВ** (Узбекистан)

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ**
(Узбекистан)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:	Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan) Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)	Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan) Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)
EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:	
<p>Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh. Rashidov (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh. Rashidov (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh. Rashidov (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);</p> <p>Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Khamidulla DADABOEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Jabbar ESHANKUL (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);</p> <p>Ass. Prof. Mardon BOLTAEV (Uzbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Abduselam ARVAS (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Temur KOJAOGLU (USA);</p> <p>Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);</p> <p>Prof. Dr. Almaz ULVI (Azerbaijan);</p> <p>Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);</p> <p>Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);</p> <p>Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);</p> <p>Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);</p> <p>Managing editor: Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV (Uzbekistan)</p> <p>Technical staff: Rakhmatulla SHOKIROV (Uzbekistan)</p>	<p>Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş. Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş. Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş. Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNÖV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNÖV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Murodkasim ABDİYEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);</p> <p>Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Kasimcon SODİKÖV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Hamidulla DADABOYEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Marufcan YULDOŞEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Cabbar EŞANKUL (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);</p> <p>Doç. Dr. Mardon BOLTAYEV (Özbekistan);</p> <p>Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Timur KOC AOĞLU (ABD);</p> <p>Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);</p> <p>Prof. Dr. Almaz ÜLVİ (Azerbaycan);</p> <p>Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);</p> <p>Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);</p> <p>Doç. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);</p> <p>Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);</p> <p>Sorumlu Editör: Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV (Özbekistan)</p> <p>Teknik Personel: Rahmatullah ŞOKİROV (Özbekistan)</p>

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Annagurban AŞIROV

MAHTUMKULU FİRÂKÎ: TÜRKMEN HALKININ MİLLÎ GURURU 5

Yusuf AZMUN

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTINGULI VE ONUN ESERLERİ HAKKINDA BİLİNMESİ
GEREKEN KONULAR: I-II 16

Abdurrahman GÜZEL

TÜRK DÜNYASINDA “MAHTUMKULU EKOLÜ” ÜZERİNE KISA BİR
DEĞERLENDİRME..... 30

Emrah YILMAZ

MAHTUMKULU FİRÂKÎ VE OKUDUĞU MEDRESELER 35

Tazegül TAÇMAMMEDOVA

TÜRKMEN ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE MAHTUMKULU’NUN EDEBÎ MEKTEBİ 46

Usmon Qobilov

TURKIY-O‘ZBEK ADABIYOTIDA TAVHID, NUBUVVAT VA BADIYYAT MASALALARI
..... 51

Döwletmyrat ÝAZKULYÝEW

BEÝİK AKYLDARYŇ ŞALARY WASP EDÝÄN ŞYGYRLARY HAKYNDÄ 65

Abdulla Ulug‘ov

"O'RTANDIM, YONDIM" 77

TURKIY XALQLAR DIALEKTOLOGIYASI

Berdi SARIYEV

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE “SÖZ” KAVRAMI..... 93

Tagandurdi BEKJAYEV

MAHTUMKULU ESERLERİNDE FRAZEOLÖJİK VARYANTLAR..... 103

Севиля БАДАЛОВА, Фахриддин ШОДИЕВ

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ В СОСТАВЕ РУССКОЙ ЛЕКСИКИ ... 111

TURKIY XALQLARNING IJTIMOIIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

Foziljon SHUKUROV

SAMARQAND ADABIY MUHITINING ADABIYOT TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI 118

Nurbek ALLABERGENOV

ILK O‘RTA ASRLARDA O‘RTA OSIYO MINTAQASIDA YUZ BERGAN SIYOSIY VA
ETNOMADANIY JARAYONLAR VA ULARNING TANGA ZARBIGA TA’SIRI 123

Hilola NORMAMATOVA

ILK O‘RTA ASRLAR O‘RTA OSIYO TANGALARIDA O‘RIN OLGAN TAMG‘ALAR.... 131

AZIZ MUSHTARIY!

Turkologik tadqiqotlarni e'lon qiladigan jurnalimizning ushbu sonida ham til, madaniyat va mushtarak qadriyatlarimiz izlarini topasiz. Ahmad Yassaviy, Fuzuliy, Yunus Emro, Alisher Navoiy, Abay ijodi kabi qalbga kirib, insonning dunyoqarashini o'stiradigan, uni rivojlantirish va qayta qurishni o'ziga vazifa qilib olgan mushtarak qadriyatlarimizdan biri Maxtumquli Firog'iy ijodidir. YUNESKO tomonidan 2024-yil tavalludining 300 yilligi deb e'lon qilinishi adabiyot ixlosmandlari, siyosatchilar va ilmiy doiralarning yana bir bor e'tiborini Maxtumquliga qaratishga sabab bo'ldi. Shuning bilan birga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 19-fevralda "Buyuk turkman shoiri va mutafakkiri Maxtumquli Firog'iy tavalludining 300 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarorini e'lon qilib, mutafakkir shoirning ijodini yana-da chuqurroq o'rganishga asos yaratib berdi. Shu munosabat bilan jurnalimizning 3-sonini ta'lim hayotining salmoqli qismini O'zbekistonning serhosil zaminida o'tkazgan mutafakkir shoir xotirasiga bag'ishlashga qaror qildik. Ushbu sonda "Turkman xalqining milliy g'ururi, shoir va uning ijodi haqidagi masalalar, Maxtumquli adabiy maktabi, tahsil olgan madrasalar, o'zbek adabiyotida tavhid, nubuvvat va badiiyat masalalari, Firog'iy haqidagi fikrlar, ulug' donishmand tomonidan sultonlarga berilgan tavsiflar, turkman tilidagi so'z tushunchasi, frazeologik variantlar" kabi mavzularga bag'ishlangan maqolalar kiritildi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

You will find traces of our language, culture and common values in this issue of our journal, which publishes Turkological researches. One of our common values is Makhtumkuli Firaghi's work, which penetrates into the heart, develops a person's worldview, and takes it upon himself to develop and reconstruct it, such as the works of Ahmad Yassavi, Fuzuli, Yunus Emro, Alisher Navoi, Abay. The declaration of the 300th anniversary of his birth by UNESCO in 2024 rised the attention of literature lovers, politicians and scientific circles to once again focus on Makhtumkuli. At the same time, by announcing the decision of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on 19.02.2024 "On the wide celebration of the 300th anniversary of the birth of the great Turkmen poet and thinker Makhtumkuli Firaghi", created the basis for a deeper study of the work of the great poet. In this regard, our editors have decided to dedicate the 3rd issue of our magazine to the memory of the great poet who spent a significant part of his educational life in the fertile land of Uzbekistan, as a debt and symbol of gratitude. In this issue, "the national pride of the Turkmen people, the necessary questions about the poet and his work, the literary school of Makhtumkuli, the madrassas where he studied, the issues of monotheism, prophecy and artistry in Uzbek literature, thoughts about Firaghi, descriptions given by the great sage to the sultans, word concept, phraseological variants" given in Turkman language are included.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Türkoloji araştırmalarını sürdüren dergimizin bu sayısında dilimizin, kültürümüzün ve müşterek değerlerimizin izlerini bulacaksınız. Ahmet Yesevî, Yûnus Emre, Ali Şîr Nevâyî, Muhammed Fuzûlî, Abay Kunanbayev, Toktogul Satılganov gibi gönle girip, kişinin dünya görüşünü geliştiren ve insanı yeniden inşa etmeyi kendine görev edinen müşterek değerlerimizden biri de Mahtumkulu Firâkî'dir. 2024 yılının UNESCO tarafından doğumunun 300. yılı olarak ilan edilmesi edebiyatseverlerin, siyasetçilerin ve bilim çevrelerinin dikkatinin bir kez daha Mahtumkulu'ya yöneltmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 19.02.2024 tarihinde “Büyük Türkmen şairi ve düşünürü Mahtumkulu Firâkî'nin doğumunun 300. yıldönümünün geniş çapta kutlanmasıyla ilgili” kararını açıklaması, mütefekkir şairin eserlerinin daha derinlemesine incelenmesi için bir temel oluşturdu. Bu vesileyle tahrir heyetimiz bir kalem ve gönül borcu olarak dergimizin 3. sayısını; tahsil hayatının önemli bir kısmını Özbekistan'ın mümbit ikliminde geçiren mütefekkir şairin anısına bağışlamaya karar vermiştir. Bu sayıda “Türkmen halkının millî gururu, şair ve eserleri hakkında bilinmesi gereken konular, Mahtumkulu edebî mektebi, okuduğu medreseler, Özbek edebiyatında tevhid, nübüvvet ve bediyyat meseleleri, Firâkî'ye dair düşünceler, büyük bilgenin sultanları tasviri, Türkmence'de söz kavramı, frazeolojik varyantlar” gibi konu başlıklarına yer verilmiştir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

Следы нашего языка, культуры и общих ценностей вы найдете в этом номере нашего журнала, в котором публикуются тюркологические исследования. Одной из наших общих ценностей является творчество Махтумкули Фраги, которое проникает в самое сердце, развивает мировоззрение человека и берет на себя задачу его развития, как, например, произведения Ахмада Яссави, Физули, Юнуса Эмро, Алишера Навои, Бухта. Объявление ЮНЕСКО 2024 года 300-летием со дня его рождения Махтумкули заставило вновь обратить внимание любителей литературы, политиков и научных кругов на мыслителя. Вместе с тем, объявив решение Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева от 19.02.2024 года «О широком праздновании 300-летия со дня рождения великого туркменского поэта и мыслителя Махтумкули Фраги», наше правительство создало основу для более глубокого изучения творчества поэта-мыслителя. В связи с этим наша редакция приняла решение посвятить 3-й номер нашего журнала памяти поэта-мыслителя, проведшего значительную часть своей образовательной жизни на благодатной земле Узбекистана, как долг и символ благодарности. В этом номере освещены такие темы, как национальная гордость туркменского народа, необходимые вопросы о поэте и его творчестве, о литературной школе Махтумкули, медресе, в которых он учился, вопросы единобожия, пророчества и художественности в узбекской литературе, мысли о Фраги, а также включены описания, данные великим мудрецом султанам, туркменский язык, такие наименования, как словосочетание, фразеологические варианты».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

MAHTUMQULI HAQIDA!

Turkman mumtoz adabiyotining yetakchi shoiri Maxtumquli Firog'iy (1724-1807) mutafakkir inson sifatida sivilizatsiyamiz tarixida eng ko'zga ko'ringan namoyondalardan biridir. U Eronning Guliston viloyatiga qarashli Gunbedkavus shahri yaqinidagi Xojigovshan qishlog'ida Davlatmahmad Ozodiy oilasida tug'ilgan va vafotidan so'ng Turkmansahrodagi Oqto'qay qishlog'i maqbarasida otasi yoniga dafn etilgan. U avval ovul maktabida, so'ng 1753-yilda Qiziloyoqdagi (Lebap viloyati Xalach tumani) Idrisbobo, 1754-yilda Buxorodagi Ko'kaldosh, 1757-yilda Xivadagi Sherg'ozixon, Farg'onadagi Andijon madrasalarida tahsil oladi. Maxtumquli yoshligida bir qancha fanlarni chuqur o'zlashtiradi, shu bilan birga, zargarlik hunarini ham o'rganadi.

Ozarbayjon, Suriya, Eron, Afg'oniston, Hindiston, O'rta Osiyo mamlakatlariga sayohatlar qiladi. Forobiy, Beruniy, Xorazmiy, Ibn Sino, Firdavsiy, Mansur Halloj, G'azali, Zamaxshariy, Naimiy, Xoja Ahmad Yassaviy, Nizomiy, Jaloliddin Rumiy, Yunus Emro, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bayram Xon, Nejep Bekpan, Ulug'bek kabi ko'plab mutafakkirlarning asarlarini o'qib ijodlaridan bahramand bo'adi, hatto Aflotun, Arastu, Xelen kabi mutafakkirlarning falsafiy qarashlari bilan ham yaqindan tanishadi.

XVIII asr turkman adabiyotining eng muhim namoyandalaridan biri bo'lgan va turkmanchanning yozma til bo'lishiga asos solgan Maxtumqulining birdamlik xabarlar va sa'y-harakatlari mustaqil Turkmaniston Respublikasining siyosiy kodlarini ochib beruvchi eng sara fikrlarni ifodalaydi. Shoirning didaktik uslubda yozilgan she'rlarida tarqoq turkman qabilalarining birlashishi lozimligi, mustaqil davlat barpo etish g'oyasi, Vatanga va xalqqa muhabbat, siyosiy-ijtimoiy tanqid, falsafiy qarashlar, axloqiy tushunchalar, so'fiylik ta'limotlari va nasihatlarini ifodalangan.

Maxtumquli adabiy merosida o'zbek-turkman ellarining qon-qardoshlik tuyg'ulari ifodalanadi. 9 yoshidan (otasi uyidagi yig'inlar ta'sirida) qo'shiqlar to'qiy boshlaydi. Maxtumquli she'riyati umumturkiy mushtarak g'oyalar, dardlar, orzu-armonlar bilan yo'g'rilgan. Uning ma'rifiy asarlarida, pandu nasihatlarida umumturkiy ma'naviyat yaqqol mujassam. Shoir haqida turli geografiyalarda hikoya, roman, drama, ocherk, xotira va rivoyat kabi nasriy adabiy janrlardan tashqari nazm shaklidagi asarlar, jumladan, xalq qo'shiqlari, lirik va epik she'rlar ham yaratilgan.

Xorazmning serhosil iqlimida so'fiylik bilan o'sib-ulg'aygan Maxtumquli, shubhasiz turkman xalqi shoirlarining ma'naviyat tabibi, siyosiy dahosi, omad yulduzidir. U bir qancha lirik she'rlar, liroepik dostonlar, g'azallar yozadi. Bizgacha uning 20 ming misraga yaqin she'rlari yetib kelgan. Ularda xalq hayoti, urf-odatlar, o'sha davrdagi ijtimoiy voqealar aks etgan («Bo'lmasa», «Kelgay», «Naylayin», «Etmas», «Bo'lar», «Kechdi zamona», «Bilinmas» kabi she'rlari).

Turkmaniston davlatini Maxtumqulisiz tasavvur qilib bo'lmaydi; chunki u turkman xalqining ramzidir. Shoir ijodida asosiy o'rinni egallagan mavzulardan biri ham mustaqillik tushunchasidir. Turkmanlarni bir davlat, bir bayroq ostida, bir dasturxon atrofida yig'ilishga chaqirgan mutafakkir “Turkmaning” nomli she'rida birlik haqidagi fikrlarini quyidagicha ifodalaydi:

Turkmanlar bog'lasa bir bo'lib belni,
Quritar Qulzumni, daryoyi Nilni,
Taka, yovmut, go'klang, yazir, alili,
Bir davlatga xizmat etsak beshimiz.

Maxtumquli ijodini oziqlantiruvchi uchta asosiy manba mavjud: Turkman xalq adabiyoti, Sharq mumtoz adabiyoti, yunon va hind falsafasi. Uning yetti yuzga yaqin she'rlariga nazar tashlasak; shoirning falsafa, sotsiologiya, tibbiyot, matematika, ilohiyot, musiqa, xalq adabiyoti, xalq tabobati va zargarlik kabi ko'plab fan va san'at sohalaridan xabardor bo'lganligi ma'lum bo'ladi. She'rlari tahlil qilinsa, bir qator sohaga tegishli ilmlardan xabardor bo'lganligi anglashiladi. Shu jihatdan shoirlik sifati unga yetarli ta'rif emas. U diniy va milliy mavzularni mukammal yoritgan asarlari bilan o'z chegarasidan chiqib, mutafakkir shoir bo'lishga muvaffaq bo'ldi. Darhaqiqat, tavalludining 300 yilligi munosabati bilan YUNESKO tomonidan 2024-yilning “Mahtumquli Firog'iy yili” deb e'lon qilinishi ham buning yana bir yorqin ifodasidir. Bu holat Turkmaniston madaniy diplomatiyasining bosh me'mori Maxtumquli ekanligini ko'rsatishi bilan ham ahamiyatlidir. Binobarin, shoirdan qolgan asarlar nafaqat turkmanlar, balki butun insoniyat uchun noyob madaniy boylikdir. U Sharq-islom sivilizatsiyasining Marv, Samarqand, Xiva, Buxoro, Andijon kabi qadimiy madaniyat markazlaridan o'ziga meros qolgan tarixiy bilimlar bilan voyaga yetdi va “Haq yo'lida yo'l ko'rsatuvchisiz sayr qilib bo'lmaydi” deb Turkistonning ma'naviy chiroqlari bilan rishtalar o'rnatgan va qalbida yoqqan hikmat uchqunlari bilan yo'limizni yorituvchi mash'alaga aylangan.

Mirzo Kenjabek ta'biri bilan aytganda: Maxtumquli – turkiy xalqlarning sayroqi tili, sahraning guli, gulning bulbuli, Haqning sodiq, oshiq va orif qulidir.

ILK OʻRTA ASRLARDA OʻRTA OSIYO MINTAQASIDA YUZ BERGAN SIYOSIY VA ETNOMADANIY JARAYONLAR VA ULARNING TANGA ZARBIGA TAʼSIRI

Nurbek ALLABERGENOV

OzRFA Milliy Arxeologiya markazi
tayanch doktranti

E-mail: nurbek_allabergenov@mail.ru

Annotatsiya: Ilk oʻrta asrlar davrida Oʻrta Osiyo mintaqasi hududida siyosiy va etnomadaniy jarayonlar murakkab holda kechgan boʻlib, bu davrda turli xil sulolalar va davlatlar hukmronlik qilgan. Asosan Eftallar va Turk xoqonligi davrida mintaqada siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy jarayonlar juda faol kechdi. Bu jarayonlarning oʻlkadagi tanga-pul munosabatlariga taʼsiri juda katta boʻlgan. Ilk oʻrta asrlarda eftallar va xoqonlik davrlarida mintaqada juda katta siyosiy oʻzgarishlar sodir boʻlib, oʻz davrining eng katta imperiyalari sifatida boshqa buyuk davlatlar bilan tengma-teng ijtimoiy-siyosiy munosabatlar olib borilgan. Ayniqsa, Turk xoqonligi davrida iqtisodiy hayot juda rivoj topib, Buyuk Ipak yoʻlidagi hukmronlik ularni iqtisodiy rivojlanishga olib keldi. Bu davr pul munosabatlarida asosan mis tanga, kumush tanga zarblari muhim ahamiyatga ega. Mis tanga ichki savdoda koʻp foydalanilgan. Kumush va oltin tangalardan xalqaro savdoda keng foydalanilgan. Bu tangalarda sulola yoki davlat ramzlari, tamgʻalari, unvonlari aks ettirilgan. Koʻpchilik tangalarda hukmdor ismi ham, hukmronlik davri ham saqlanib qolganligi diqqatga sazovordir. Turk xoqonligi davriga oid “xoqon”, “tegin”, “tudun”, “eltabar” kabi unvonli tangalar koʻplab zarb qildirilgan va muomalada boʻlgan.

Kalit soʻzlar: Oʻrta Osiyo, Eftallar, Turk Xoqonligi, tanga, pul, davlat, mintaq, mulklik.

POLITICAL AND ETHNOCULTURAL PROCESSES THAT TOOK PLACE IN THE CENTRAL ASIAN REGION IN THE EARLY MIDDLE AGES, AND THEIR INFLUENCE ON COINAGE

Abstract: In the early Middle Ages, political and ethno-cultural processes took place in the region of Central Asia in a complex manner, and various dynasties and states ruled during this period. Political, social and economic processes were very active in the region mainly during the period of the Hephthalites and the Turkic Khaganate. The influence of these processes on the coin-money relations in the country was very great. In the early Middle Ages, the Hephthalites and Khaganate periods saw considerable political changes in the region, with unequal socio-political relations with other great powers as the largest empires of their time. Especially during the Turkic Khaganate, economic life developed greatly, and the domination of the Great Silk Road led them to economic development. In monetary relations of this period, mainly copper coin, silver coin mints are important. The copper coin was heavily used in domestic trade. Silver and gold coins were widely used in international trade. These coins display the symbols, stamps, titles of the dynasty or state. It is noteworthy that on most coins both the name of the ruler and the period of his reign are preserved. Coins bearing the title “Khagan”, “tegin”, “tudun”, “eltabar”, dating back to the Turkic Khaganate period, were minted and circulated in large numbers.

Key words: Central Asia, Hephthalites, Turkic Khaganate, coin, money, state, region, property.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ПРОЦЕССЫ, ПРОИСХОДИВШИЕ В РЕГИОНЕ СРЕДНЕЙ АЗИИ В РАННЕМ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ, И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЧЕКАНКУ МОНЕТ

Аннотация: В эпоху раннего средневековья на территории Центральноазиатского региона сложным образом протекали политические и этнокультурные процессы, в ходе которых правили различные династии и государства. Политические, социальные и экономические процессы были очень активны в регионе преимущественно в период Эфталтов и Тюркского каганата. Эти процессы оказали большое влияние на валютно-денежные отношения в стране. В раннем средневековье, во времена эфталтов и каганата, в регионе произошли огромные политические изменения, и, как крупнейшие империи своего времени, он поддерживал равноправные социально-политические отношения с другими великими державами. Особенно сильно экономическая жизнь развивалась в период Тюркского каганата, когда господство на Великом Шелковом пути принесло им экономическое развитие. В денежно-кредитных отношениях этого периода важное значение имеют преимущественно чеканка медных монет, серебряных монет. Медная монета широко использовалась во внутренней торговле. Серебряные и золотые монеты широко использовались в международной торговле. На этих монетах изображались династические или государственные символы, печати, титулы. Примечательно, что на большинстве монет сохранилось как имя правителя, так и период его правления. В большом количестве чеканились и находились в обращении такие титульные монеты периода Тюркского каганата, как “Каган”, “Тегин”, “тудун”, “эльтабар.

Ключевые слова: Средняя Азия, Эфталиты, Тюркский каганат, монета, деньги, государство, регион, собственность.

Kirish

Ilk oʻrta asrlarda Oʻrta Osiyo va unga tutash hududlarda yuz bergan siyosiy hamda etnomadaniy jarayonlar mintaqaning tanga-pul tizimiga katta taʼsir koʻrsatgan boʻlib, buning tasdigʻini mintaqadagi barcha voha hukmdorliklar tangalarida koʻrish mumkin. Toʻgʻri, V – VI asrlarda hukm surgan Eftaliylar davlati (450-565) davrida yuz bergan siyosiy va etnomadaniy jarayonlar mintaqaning barcha vohalari tangalarida teng darajada oʻz taʼsirini koʻrsatmagan, biroq Turk xoqonligi (552-744) uchun bunday deb boʻlmaydi. Xoqonlik davri Oʻrta Osiyo tangalari bilan tanishib chiqilganda, ayrim istisnolarni hisobga olmaganda, mintaqaning deyarli barcha vohalarida xoqonlik bilan u yoki bu darajada aloqador “iz”larga duch kelinadi.

Asosiy qism

Mintaqa tanga zarbiga Eftaliylar davrida nisbatan kamroq taʼsir Turk xoqonligi davrida esa buning aksi boʻlishi oʻz davri voqealari bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, eftaliylarning mintaqadagi oʻrni xoqonlikka nisbatan ancha sust boʻlgani bilan ochiqdanadi. Birinchidan, Eftaliylar davlati siyosiy kuchining Oʻrta Osiyo va unga tutash hududlarda keng yoyilmagan edi. Ushbu davlatning tayanch hududlari Toxoriston boʻlib, uning shimoliy hududlari Xorazm, Choch va Fargʻonani ham qamrab olganiga doir maʼlumotlar yoʻq hisobi. Ikkinchidan esa, Eftaliylar davlati hukm surgan davr ancha qisqa boʻlib, yuz yilcha vaqtini oʻz ichiga oladi. Eftaliylardan farqli oʻlaroq Turk xoqonligining, hatto xoqonlikning tarkibiy bir qanoti boʻlmish Gʻarbiy Turk xoqonligi (568-740) chegaralari Eftaliylar davlatinikidan bir necha barobar katta edi. Shuningdek, xoqonlik hukm surgan vaqt ham ikki asrga yaqin bir muddatni qamrab olgan edi. Shu va shunga oʻxshash omillar tufayli boʻlsa kerak Turk xoqonligi davrida zarb qilingan Oʻrta Osiyo tangalarida

xoqonlik bilan bog‘liq jihatlar yaqqol ko‘zga tashlanadi. Xoqonlik ta‘sirini turli tangashunoslar izlanishlariga tayanib (Смирнова О.И, 1981; Ртвеладзе Э. В, 2002: 8-19; Babayarov G, 2019: 333-335), vo‘ha hukmdorliklari – mulkliklar kesimida shartli ravishda quyidagicha tiplarga ajratish mumkin:

№	Vo‘ha hukmdorliklari	Turk xoqonligi bilan bog‘liq jihatlar	Qadimgi turkcha unvon
1	Buxoro	Ikonografiya, qo‘shaloq portretli tangalar	-
2	Isfijob (Sayram)	Ikonografiya	El-cho‘r
3	Sug‘d: Kesh, Naxshab, Panch, Samarqand	Ikonografiya, unvon, tamg‘a	Xoqon, bilga, xotun
4	Toxoriston	Ikonografiya, qo‘shaloq portret, unvon	Xoqon, yabg‘u, tegin, tarxon, tudun
5	O‘tror	Ikonografiya, qo‘shaloq portret	Alp-xoqon tutuq
6	Ustrushona	Unvon	Eltabar
7	Choch	Ikonografiya, unvon, tamg‘a	Tegin, eltabar, tudun
8	Farg‘ona	Ikonografiya, unvon, tamg‘a	Xoqon
9	Xorazm	Tamg‘a	-

1 – jadval. O‘rta Osiyo tangalarida G‘arbiy Turk xoqonligi bilan bog‘liq jihatlar

O‘rta Osiyo vo‘ha hukmdorliklarining ayrimlarida tanga zarbida xoqonlikka xos an‘analar birmuncha ko‘p, ayrimlarida esa nisbatan kam uchrase masalasini biroz quyida to‘liqroq ko‘rib chiqishimizga urg‘u bergan holda Turk xoqonligi davri ijtimoiy-siyosiy va etnomadaniy holatiga qisqacha to‘xtalib o‘tsak. Bu davrda xoqonlik 2 ta qanot – Sharqiy Turk xoqonligi va G‘arbiy Turk xoqonligidan tashkil topib, ulardan birinchisining hududi asosan O‘rxun vodiysi (Mo‘g‘uliston), Janubiy Sibir va Shimoliy Xitoyning o‘z ichiga olgan bo‘lsa, ikkinchisining hududlari G‘arbiy Oltoydan Qora dengizning shimoligacha, G‘arbiy Sibirdan Qandahor va Shimoliy Hindistongacha cho‘zilgan o‘nlab vohalar va dasht hududlarini qamrab olgan edi. O‘z tanga-pul tizimiga ega bo‘lgan G‘arbiy Turk xoqonligining G‘arbiy Oltoy – Yettisuvning bir qismi – Volga-Uralbo‘yi, Shimoliy Kavkaz va Qora dengiz shimolidagi asosan dashtliklardan iborat qismida tovar ayirboshlash natija shaklida amalga oshirilgan bo‘lsa, Sharqiy Turkiston, Amudaryo – Sirdaryo oralig‘i, Xuroson va Shimoliy Hindistondagi bir necha o‘nlab vohalardagi siyosiy uyushmalar o‘z tanga-pul tizimiga ega edilar (Ртвеладзе Э.В, 1987, 2002; Бобоёров F, 2023: 18-40).

G‘arbiy Turk xoqonligining markaziy tayanch hududi Ili, Chu va Talas daryolari atroflarini o‘z ichiga oluvchi Yettisuvda joylashgan bo‘lib, xoqonlarning boshqaruv markazlari – poytaxt va qarorgohlari asosan aynan shu hududlarda joylashgan edi. Ular Issiqko‘l yaqinidagi Suyab (To‘qmoq), Taroz (Jambul), Ek-tog‘ (Yulduz vodiysi – Sharqiy Turkiston), Besh-baliq (Turfon atrofi) kabi mavzelerdan iborat edi. Shuningdek, ushbu xoqonlik bir necha yillar davomida Choch vohasidagi Jabg‘ukat shahridan o‘z qarorgohlaridan biri sifatida foydalanish bilan birga ushbu vohada o‘z tanga-pullarini zarb qildirgani ma‘lum.

Xoqonlik boshqa mintaqalardan farqli holda Amudaryo – Sirdaryo oralig‘i va unga yaqin tutash joylarda o‘ziga xos siyosiy-ma‘muriy jihatdan boshqaruvni yo‘lga qo‘ygani anglashiladi. Garchi Sharqiy Turkistondagi Turfon (Gaochan), Kucha, Qorashahar, Aqsu (Oqsuv), Koshg‘ar va Xo‘tan hukmdorliklari geografik jihatdan G‘arbiy xoqonlikning markaziy hududi – Yettisuv va

Jung‘oriya tekisligiga yaqin joylashgan bo‘lsa-da, ushbu hukmdorliklardan birortasida boshqaruvchi sulola sifatida Ashina xonadoni vakillari tayinlanganiga doir ma‘lumot uchramaydi. Buning o‘ziga xos bir necha sabablari bo‘lib, Xitoyning Suy va Tan sulolalari Sharqiy Turkistondagi vohalarga da‘vo qilib kelgani (Малявкин А. Г, 1988: 297-351), shuningdek, ushbu voha hukmdorliklardagi mahalliy sulolalar xoqonlik bilan nikoh aloqalarini yo‘lga qo‘ygani – xoqonlarning qiziga uylanib, o‘z tobeliklarini bildirib turishlari (Бобоёров F, 2011: 46-54) va hokazolar bu yerlar boshqaruvida katta o‘zgarishlar qilish zaruriyatini keltirib chiqarmagan bo‘lsa kerak.

O‘rta Osiyoda esa bu jihatdan boshqacharoq vaziyat mavjud bo‘lib, hokimiyatining ilk o‘nyilliklarida xoqonlik bu yerdagi voha hukmdorliklarning ichki boshqaruviga aralashmasdan, ko‘proq o‘lpon olib turish bilan cheklangan bo‘lsa, keyinchalik Choch, Farg‘ona, To‘xoriston boshqaruviga to‘g‘ridan-to‘g‘ri Ashina xonadoni vakillarini tayinlagani ko‘zga tashlanadi. Shunga o‘xshash holat Kobulda ham ham kuzatilib, Kashmir va Qandahor oralig‘idagi hududlarni o‘z ichiga olgan Kobul Tegin-shohlarining kelib chiqishi G‘arbiy Turk xoqonligiga borib taqalar edi (Джуманиязова Ф, 2018: 5-9, 15-19).

Xoqonlikning Xurosondagi hokimiyati qanday bo‘lgani masalasi yetarlicha o‘rganilmagani bois bu yerdagi siyosiy-ma‘muriy holat va etnomadaniy jarayonlar qanday kechgani bo‘yicha hozircha aniq bir fikr bildirish qiyin. G‘arbiy Turk xoqonligi va Sosoniylar orasida tortishuv bo‘lib, bir necha bor qo‘ldan-qo‘lga o‘tib turgan bu hududda Hirot, Dehiston, Gurgon va Marv bir muddat xoqonlik qo‘l ostida bo‘lgani yozma manbalarda o‘z aksini topgan. Qisqa bir muddat – 580-600-yillar orasida xoqonlik tarkibida bo‘lgan Hirotni hisobga olmaganda Dehiston, Gurgon va Marvda xoqonlik hokimiyati 650-yillargacha saqlanib qolgani ma‘lum. Marv hukmdorlaridan biri – Mohuya turk xoqonining kuyovi bo‘lsa, Dehiston va Gurgondagi turkiy sulola – Suliylar (Cho‘rlar) yoki Sul-teginlar (Cho‘r-teginlar)ning kelib chiqishi Eftaliylar yoki xoqonlik bilan bog‘liq deb qaraladi (История ат-Табари, 1987: 167). Biroq Amudaryo – Sirdaryo oralig‘idan farqli holda bu yerlardagi tanga zarbida xoqonlik ta‘siriga deyarli ko‘zimiz tushmaydi.

Ilk o‘rta asrlarda O‘rta Osiyo etnomdaniyatida asosan ikki etnik unsur – sharqiy eroniy va turkiy elatlarga xos xususiyatlar yetakchilik qilgan. Sharqiy eroniy tilli elatlar – bu asosan sug‘diylar, qadimgi xorazmliklar va baqtriylardan tashkil topib, ular orasida sug‘diylar mintaq bo‘ylab keng yoyilgan edi. Ular Sug‘d o‘lkasi – Zarafshon va Qashqadaryo vohalaridan tashqari yana Ustrushona va Buxoro vohalari aholisining asosiy qismini tashkil etish bilan birga Choch, O‘ror, Isfijob (Sayram) va Yettisuv aholisining sezilarli bir qismi sug‘diylardan iborat edi (Bernshtam A. N, 1940: 34-43). Bundan tashqari, bu davrda sug‘diylar o‘zlarining rivojlangan yozuv tizimiga ega bo‘lib, o‘troq va hunarmand elat sifatida Ipak yo‘li tarmoqlari bo‘ylab keng yoyilib, Sharqiy Turkiston, O‘rxun vodiysi (Mo‘g‘uliston) va Shimoli-G‘arbiy Xitoyda o‘z aholi manzillarini barpo etgan edilar. Sug‘diylarning tanga-pul tizimi miloddan oldingi mingyillikning so‘nggi asrlariga borib taqalib, bu vaqtda ilk sug‘diy tilli tangalar Samarqand, Buxoro, Kesh va Naxshabda, milodiy III – IV asrlarda esa Choch vohasida zarb qilina boshlagan edi. Ilk o‘rta asrlarga kelganda, aniqrog‘i, VII asrdan boshlab O‘ror, Farg‘ona, Isfijob, Yettisuv ham sug‘diy tilli tangalar zarb qilinadigan hududlarga aylanadi (Зеймаль Э.В, 1978).

Qadimgi xorazmliklar esa Quyi Amudaryo havzasida yashaydigan hunarmand va savdogar elat sifatida o‘zlarining oromiy negizli yozuviga ega edilar. Ular ham sug‘diylar kabi xalqaro savdoda faol qatnashib, asosan Volga – Uralbo‘yi, Kavkaz, slavyan o‘lkalari bilan tig‘iz savdo-sotiqni yo‘lga qo‘ygan edilar. Bu vaqtda muayyan bir voha hukmdorligi bo‘lgan Xorazm o‘z

tanga-pul tizimiga ega bo‘lib, qadimgi xorazmiy yozuvli tangalarning zarb qilina boshlashi miloddan oldingi mingyillikning so‘nggi asrlari – milod boshlariga to‘g‘ri keladi.

Sharqiy eroniy tilli yirik elatlardan yana biri baqtriyaliklar bo‘lib, ular asosan Amudaryoning yuqori havzasi, Kobul vodiysi va atroflarida yashar edilar. Yunon yozuvi negizidagi yozuvga ega baqtriyaliklar ham hunarmand va savdogar elat sifatida bilinib, Eron va Hind mamlakatlari bilan yaqin iqtisodiy aloqalarni yo‘lga qo‘ygan edilar. Baqtriyaliklarning tanga zarbi miloddan oldingi III – II asrlarga to‘g‘ri kelib, ilk tangalar Yunon – Baqtriya, biroz keyin esa Kushon saltanati davrida bostirilgan edi. Ilk o‘rta asrlarga kelganda Toxoriston nomi bilan tanilgan qadimgi Baqtriya hududida Eftaliylar saltanati o‘z tangalarini bostirishlari bilan birga bu yerdagi o‘nlab katta-kichik hukmdorliklar asosan baqtriy, qisman sug‘diy yozuvda o‘z tangalarini zarb qildira boshlagan edilar (Баратова Л.С., Лившиц В.А, 2002: 21-24; Babayar G, 2020: 86-101).

Ilk o‘rta asrlarda O‘rta Osiyoning sezilarli bir qismini tashkil etgan turkiylar asosan mintaqaning shimoliy va shimoli-sharqiy hududlarida – Choch, O‘tror, Isfijob, Farg‘ona va Yettisuvda yashash bilan birga qisman Sug‘d, Xorazm, To‘xoriston, Xuroson va Kobul vodiysida ham tarqalgan aholi sifatida bilinardi. O‘rta Osiyoning shimoliy va shimoli-sharqiy hududlarida turkiylarning katta bir qismi ko‘chmanchi chorvadorlar turmush tarziga ega bo‘lish bilan birga Sirdaryo havzasi va Yettisuvda bir necha shaharlarga asos solib, o‘troq hayot kechirsalar, Sug‘d, Xorazm, Toxoriston, Xuroson va Kobul vodiysida ular ko‘proq boshqaruvchi toifa vakillari sifatida bilinar edilar. Shuningdek, turkiylar O‘rta Osiyoning ushbu janubiy va janubi-g‘arbiy hududlaridagi dasht, cho‘l va tog‘oldi hududlaridagi yaylovlarda ko‘chmanchi chorvadorlik turmush tarziga ega elat sifatida tanilgan edilar (Frye R. N., Sayılı A, 1946: 97-131; Бобоёров F, 2018: 26-40).

Ilk o‘rta asrlar O‘rta Osiyo aholisi orasida bir necha dinlar tarqalgan bo‘lib, miloddan oldingi mingyillikdan beri zardushtiylik, birmuncha keyinroq esa buddaviylik mintaqaning eng keng tarqalgan e‘tiqodlari sifatida edi. Zardushtiylik Sug‘d, Baqtriya, Marg‘iyona, Sirdaryo havzasida keng tarqalgan (Максудов Ф.А, 2000: 115-118) bo‘lishi bilan birga buddaviylik O‘rta Osiyoning asosan janubi-sharqiy qismlarida – Toxoristonda birmuncha keng yoyilgan bo‘lib, ilk o‘rta asrlarga kelganda mintaqaning markaziy va shimoli-sharqiy qismlarida ham ushbu ishonch tizimi o‘z ta‘sir doirasiga ega bo‘la boshlaydi. Shu bilan birga, bu davrda O‘rta Osiyoda xristianlik, moniylik va tangrichilik (shomonlik) dinlari ham u yoki bu darajada tarqalgan bo‘lib, mintaqaning ko‘plab shaharlarida, xususan, Sug‘d va Choch vohasida yirik xristian jamoalari bor edi. Moniylik ham mintaqaning ayrim hududlarida o‘z jamoalariga ega e‘tiqod sifatida bo‘lsa-da, ko‘proq Sharqiy Turkiston va sharqiy turklar orasida keng yoyilgan din sifatida o‘z davri tarixiy manbalarida tilga olinadi (Горячева В. Д, 2010: 147-164). Eftaliylar va Turk xoqonligi davrida mintaqada yaqqolroq sezila boshlagan tangrichilik esa ko‘proq Yettisuv va Sirdaryo havzasi aholisi orasida yoyilgan edi.

Natija va muhokama

O‘rta Osiyo aholisi etnomadaniyatida yetakchilik qilgan ushbu unsurlar – til, yozuv, din va hokazolar ilk o‘rta asrlar mintaq tanga-pul tizimida u yoki bu darajada o‘z ifodasini topgan. Bu davr O‘rta Osiyo tangalarida qadimgi turklarga xos unsurlar – yozuv (asosan Farg‘ona hamda qisman Choch, O‘tror va Yettisuv tangalarida), ramziy belgilar – tamg‘a, turli muqaddas hayvon tasvirlari (arslon, qoplon, bo‘ri, qush, ot), qadimgi turklarga xos qiyofali hukmdor tasvirlari (xoqon va xotun tasviri, chordona qurib o‘tirgan hukmdor va b.) ham yaqqol ko‘zga tashlanib turadi (Баратова Л.С, 1998: 41-43; Бабаяров Г, 2005: 203-205). Bu holat Eftaliylar davri tangalariga

qaraganda Turk xoqonligi davri tangalarida ko‘proq uchrab, buning negizida xoqonlik hokimiyatining mintaqa bo‘ylab keng yoyilgani bilan ochiqdansa kerak.

Xitoy yilnomalari, yunon, arman, pahlaviy (o‘rta fors), sug‘diy, arab, fors va boshqa yana bir qator tillardagi yozma manbalardan anglashilicha, ilk o‘rta asrlarda O‘rta Osiyoda Eftaliylar davlati va Turk xoqonligi yirik saltanatlar sifatida bo‘lib, mintaqadagi har bir vohada ushbu saltanatlar tarkibidigi o‘z boshqaruviga ega hukmdorliklar – mulkliklar mavjud bo‘lib, ular Sug‘d (Samarqand, Panch, Kesh, Naxshab va b.), Ustrushona, Choch, O‘tror, Isfijob, Farg‘ona, Yettisuv, Toxoriston, Marv, Buxoro, Xorazm kabi hukmdorliklardan tashkil topgan. Har ikkala saltanat - Eftaliylar va xoqonlik o‘z tanga-pullarini zarb qildirar ekan tangalarda o‘z hokimiyati bilan bog‘liq xususiyatlarni aks ettirgani kabi ushbu voha hukmdorliklari ham o‘z tangalarida o‘ziga xos davlatchilik an‘analari – hokimiyat ramzlari va o‘zlari mansub bo‘lgan etnomadaniy muhit bilan bog‘liq jihatlarga o‘rin berishgan. Ayniqsa, yuqorida sanab o‘tilgan hukmdorliklarning barchasi o‘z tanga-pullariga faqatgina o‘ziga xos tamg‘a tasvirini tushirgan bo‘lib, ulardan ayrimlarigina o‘zaro o‘xshashlikka ega, ko‘pchiligi esa bir-biridan umuman farq qiladi (*qarang.* 3 - jadval).

Qizig‘i shundaki, boshlang‘ichda qanday ramziy totem – hayvon (*mas.* tog‘ echkisi), qush (burgut), ilon va hokazo bilan aloqador bo‘lgan tamg‘alar ilk o‘rta asrlarga kelganda asliyatdan uzoqlashib, qandaydir bir geometrik belgiga o‘xshab qolgan. Ya‘ni bir qarashda tamg‘alarni biror hayvon yoki predmetga o‘xshatish qiyin. Quyida bir qator tadqiqotlarga tayanib (Ильясов Дж. Я, 2004: 54-61; Бабаяров Г, 2019: 333-363), islomdan oldingi O‘rta Osiyo tangalaridagi tamg‘alarni keltirib o‘tamiz:

№	Hukmdorlik nomi	Tamg‘a shakli	Tangalardagi unvonlar
1	Buxoro		buxar-xuv kana
2	Isfijob (Sayram)		spadni (lashkarboshi), el-cho‘r
3	Kesh		Axurpat
4	Naxshab		Xuv
5	Panch	(variantlari ,).	MR‘Y = afshin, bilga
6	Samarqand		MLK‘ = ixshid
7	O‘tror		alp-xoqon tutuq
8	To‘xoriston	, , Chag‘oniyon: Termiz:	yabg‘u, tegin, tarxon, tudun
9	Ustrushona		MR‘Y = afshin, eltabar
10	Farg‘ona	1. (varintlari: , ,).	Xoqon
11	Choch: 1) Choch hukmdorlari; 2) Choch teginlari; 3) Choch tudunlari Q 4) G‘arbiy Turk xoqonligi	1. 2. 3. 4. ,	1) “Choch hukmdori”, 2) tegin, eltabar, 3) tudun (Choch hukmdorlari) – 4) jabg‘u, jabg‘u-xoqon, xoqon (G‘arbiy Turk xoqonligi)
12	Xorazm		MR‘Y MLK‘ = xorazmshoh

2 – jadval. Ilk o‘rta asrlar O‘rta Osiyo tangalaridagi tamg‘a va unvonlar

Ushbu javdalda keltirilgan tamg'alardan ma'lum bo'ladiki, Chochda G'arbiy Turk xoqonligi tomonidan bostirilgan tangalardagi tamg'alar asosan Farg'ona va Toxoriston tangalaridagi tamg'alar bilan yaqin o'xshashlikka ega. Ham tamg'alar o'xshashligi, ham unvonlar o'xshashligi (xoqon, yabg'u, tegin) va hokazolarga tayanib, tangalarda o'sha davrga xos siyosiy va etnomadaniy jihatlar o'rin olganini aniqlash mumkin. Yozma manbalardan ma'lum bo'lishicha, Choch vohasida G'arbiy turk xoqonlari o'z qarorgohlaridan biri - Jabg'ukatni barpo qilgan, Farg'onada G'arbiy xoqonlik shahzodalaridan biri – Ashina Shen o'z sulolasiga asos solgan (Бобоёров F, 2018: 268-272), Toxoristonda esa G'arbiy xoqonlikning bir tarmog'i – Toxoriston yabg'ular sulolasi (620-750) hukm surgan (Бобоёров F, 2018: 268-272). Shuningdek, jadvalda keltirilgan Choch teginlari tamg'asi va Panch hukmdorligi tamg'alari ham G'arbiy Turk xoqonligi tangalaridagi tamg'alarga birmuncha o'xshab ketadi. Bu ham tasodifiy bo'lmasdan, balki o'sha kezlarda Choch xoqonlikka aloqador sulola – 605 yilda Tegin Tyanchji asos solgan Choch teginlari (605-750) hokimiyati, Panchda esa xoqonlikka aloqador Chakin Cho'r Bilga va uning avlodlari boshqaruvi (693-720) mavjud bo'lgani bilan bog'liqdir.

O'rta Osiyoning qadimgi turkcha unvon uchraydigan qolgan voqa hukmdorliklari tangalarida o'rin olgan tamg'alar esa xoqonlikka to'g'ridan-to'g'ri emas, bilvosita aloqador bo'lgan boshqaruvchi urug'larga yoki xoqonlikkacha mintaqada bir necha asrlardan beri hukmronlik qilib kelayotgan biror sulolaga tegishli ekani anglashiladi. Ushbu tamg'alarning ko'pchiligi birorta hayvon uzvi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, Choch tudunlari sulolasi (640-750) tangalaridagi – ko'rinishidagi tamg'ani ko'pchilik izlanuvchilar o'z o'ljasiga hujum qilayotgan qush (lochin, burgut) bilan qiyoslasalar (Смирнова О.И, 1981: 50-51) ko'rinishidagi Naxshab tangalaridagi tamg'ani ayrim tadqiqotchilar ilon bilan bog'laydilar (Кабанов С. К, 1961: 137-145). Qizig'i shundaki, har ikkala hukmdorlikdagi boshqaruvchi sulolalarining kelib chiqishi Turk xoqonligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, xoqonlik tomonidan ushbu hududlarga tayinlangan noiblar tomonidan asos solingan deb qaraladi. Jumladan, O.I.Smirnova Choch tudunlari sulolasining asoschilarini Sirdaryo o'rta havzasida yashagan turkiy urug'lardan biri bilan bog'lab tushuntiradi (Смирнова О.И, 1970: 182).

Xulosa

Demak, ilk o'rta asrlar, aniqrog'i, VI – VIII asrlarda zarb qilingan O'rta Osiyo tangalarida o'z davri ijtimoiy-siyosiy va etnomadaniy muhiti bilan bog'liq jihatlar o'z aksini topgan bo'lib, buni tangalarda o'rin olgan turli tasvirlar, tamg'alar, unvonlar, so'z va iboralar tasdiqlab turibdi.

Iqtiboslar/Сноски/References/Kaynaklar:

1. Смирнова О.И. Сводный каталог согдийских монет. Бронза. – М., 1981.
2. Смирнова О.И. Очерки из истории Согда. 1970, – С. 182.
3. Ртвеладзе Э. В. Древние и раннесредневековые монеты историко-культурных областей Узбекистана. Т. 1. – Ташкент, 2002. – С. 8-19.
4. Ртвеладзе Э.В. Древние монеты Средней Азии – Ўрта Осиёнинг қадимий тангалари. – Ташкент, 1987.
5. Babayarov G. Tamgas of early Medieval coins from Central Asian oases / Tamgas of Pre-Islamic Central Asia. – Samarkand. IICAS, 2019. – P. 333-335.
6. Малявкин А. Г. История Восточного Туркестана в VII–X вв. // Восточный Туркестан в древности и раннем средневековье. Очерки истории. Под. ред. – С. Л. Тихвинского и др. – М.: Наука, 1988. – С. 297–351.

7. Бобоёров Ғ. Илк ўрта асрлар тангаларида Ўзбекистон ҳудудидаги давлатчиликка доир маълумотлар. 2023, – Б. 18-40.
8. Бобоёров Ғ. Турк хоқонлиги ташки сиёсатида никоҳ муносабатларининг ўрни // Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. Илмий мақолалар тўплами. – Ташкент. “Тошкент Ислом университети”, 2011. – Б. 46-54.
9. Джуманиязова Ф. Илк ўрта асрларда Тохаристон ва Кобул водийсида туркий сулолалар.: Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Т., 2018. – С. 5-9, 15-17 б.
10. История ат-Табари. Избранные отрывки (Перевод с арабского В. И. Беляева. Дополнения к переводу О. Г. Большакова и А. Б. Халидова). – Ташкент. Фан, 1987. – С. 167.
11. Бернштам А. Н. Согдийская колонизация Семиречья // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях института истории материальной культуры. – М. -Л., 1940, №6. – С. 34–43
12. Зеймаль Э. В. Политическая история Трансоксианы по нумизматическим данным. – Ленинград, 1978.
13. Баратова Л.С., Лившиц В.А. О согдийских надчеканах на Сасанидских монетах и подражаниях им. – 2002, С. 21-24; Babayar G. Toharistan Bölgesinin Soğdça Yazılı Eski Türk Sikkeleri. 2020, – S. 86-101
14. Frye R. N., Sayılı A. Selçuklulardan evvel Orta Şark'ta Türkler. 1946, – S. 97-131.
15. Бобоёров Ғ. Ғарбий Турк хоқонлигининг давлат тузуми. – Тошкент, 2018. – Б. 26-40.
16. Максудов.Ф.А. Храм огнепоклонников I-III вв. н.э. в Южной Фергане // ИМКУ. Вып. 31. – Самарканд, 2000. - С. 115-118.
17. Горячева В. Д. Городская культура тюркских каганатов на Тянь-шане (середина VI – начало XIII в.). – Бишкек, 2010. – С. 147-164.
18. Баратова Л.С. К исторической интерпретации титула «каган» на древнетюркских монетах Средней Азии конца VII - первой половины VIII вв. // Нумизматика Центральной Азии, вып. III. Т., 1998. – С. 41-43.
19. Бабаяров Г. Чач в эпоху Тюркского каганата (по нумизматическим данным). 2005, – С. 203-205.
20. Ильясов Дж. Я. Об этнической принадлежности правителей Пенжикента // Нумизматика Центральной Азии. – Вып. VII. – Ташкент, 2004. – С. 54–61.
21. Бабаяров Г. Тамги на монетах оазисов Средней Азии эпохи раннего средневековья // Тамги доисламской Центральной Азии – Tamgas of Pre-Islamic Central Asia. – Самарканд: МИЦАИ, 2019. – С. 333-363.
22. Бичурин Н.Я. (Иакинф). Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. В 3-х томах. Том II. 1950-1953– С. 319.
- Кабанов С. К. Нахшебские монеты V – VI вв. 1961, – С. 137-145

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
 3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
 4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
 5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
 6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilmfanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o’tkazilgan sammitida ko’zda tutilgan o’zaro aloqalarni jadallashtirish bo’yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “**Turkologik tadqiqotlar**” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda *muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz* kabi ruknlar mavjud. O’zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

JURNAL QUYIDAGI YO’NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi;
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari;
- ✓ Turkiy tillar dialektologiyasi;
- ✓ Turk dunyosi geopolitikasi;
- ✓ Folklorshunoslik;
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik;
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otaismi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
 5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
 6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snokalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа A4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov

ISSN 2992-9229

2024-yil 29-aprelda tahririy-nashriyot bo'limiga qabul qilindi.

2024-yil 15-mayda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog'oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog'ozı. Shartlı bosma tabog'i –9.

Adadı 20 nusxa. Buyurtma № 145

SamDU tahririy-nashriyot bo'limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229